

IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U 2017. GODINI BOSNA I HERCEGOVINA

SAŽETAK

Bosna i Hercegovina (BiH) je demokratska republika sa dvodomnim parlamentom. Mnoge funkcije vlasti su u nadležnosti dva entiteta unutar države, Federacije i Republike Srpske (RS), kao i Brčko Distrikta, autonomne administrativne jedinice pod suverenitetom BiH. Opći okvirni sporazum za mir (Daytonski sporazum) iz 1995. godine, kojim je okončan rat u BiH, koji je trajao od 1992. do 1995. godine, pruža ustavni okvir za strukture vlasti, dok su u drugim dijelovima Sporazuma utvrđene obaveze vlasti da štite ljudska prava, kao što je pravo izbjeglica i osoba raseljenih u toku rata da se vrate u svoja prijeratna prebivališta. U zemlji su održani opći izbori 2014. godine. Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE/ODIHR) naveo da su izbori održani u konkurentnom okruženju u kojem su kandidati vodili slobodnu kampanju, dok su temeljne slobode izražavanja, udruživanja i okupljanja poštivane. OSCE/ODIHR je nadalje naveo da su izbori efikasno provedeni, ali su rasprostranjeni vjerodostojni navodi o manipuliranju sastavom biračkih odbora od strane političkih subjekata koji su sudjelovali na izborima smanjili povjerenje svih učesnika u izborima u integritet izbornog procesa.

Iako su organi civilne vlasti održavali djelotvornu kontrolu i koordinaciju nad agencijama za provedbu zakona i snagama bezbjednosti, nejasna podjela nadležnosti i ovlaštenja među 16 policijskih agencija povremeno je povremeno dovodila do zabune i preklapanja nadležnosti.

Najznačajniji problemi vezani za ljudska prava su teški i po život opasni uvjeti u kazneno-popravnim ustanovama, ograničavanje slobode izražavanja i slobode štampe, uključujući i zastrašivanje i upućivanje prijetnji novinarima i medijskim kućama, rasprostranjena korupcija u organima vlasti, krivična djela sa elementima nasilja protiv pripadnika manjinskih zajednica i lezbijskim, gay, biseksualnim, transrodnim i interseksualnom osobama (LGBTI).

Jedinice u oba entiteta i u Brčko Distriktu su vodile istrage po pritužbama na nezakonito postupanje pripadnika policije, izricale su sankcije u upravnom postupku i predmete s elementima krivičnog djela dostavljale nadležnim tužilaštvima na dalje postupanje. Te jedinice su općenito bile djelotvorne i nema izvještaja o tome da je u toku prvih devet mjeseci godine bilo koji slučaj prošao nekažnjeno.

Dio 1. Poštivanje integriteta osobe, uključujući i zabranu sljedećeg:

a. Samovoljno i drugo nezakonito oduzimanje života i politički motivirana ubistva

Nije bilo izvještaja o tome da su vlasti ili njihovi izvršitelji počinili samovoljno ili nezakonito oduzimanje života.

Iako su do 2016. godine domaće institucije postigle znatan napredak u vođenju istraga i krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina počinjenih u toku sukoba od 1992. do 1995. godine, ostali su mnogi problemi, među njima nedovoljna finansijska sredstva, nedovoljan kadar, političke

prepreke, nedostupnost svjedoka i osumnjičenih i zatvaranje predmeta usljed nedostatka dokaza. Tužilaštvo BiH i Sud BiH i dalje imaju vodeću ulogu u procesuiranju najtežih ratnih zločina, a nadležni organi vlasti su radili na reviziji kriterija za upućivanje predmeta na entitetske sudove kako bi se ubrzalo procesuiranje. Prema podacima iz aprila, 779 predmeta je još uvijek neriješeno u Tužilaštvu.

Prema podacima iz septembra, u nesrećama prouzročnim kopnenim minama život su izgubile dvije osobe, a jedna osoba je povrijeđena. Prema podacima Centra za uklanjanje mina u BiH, do augusta je još uvijek postojalo preko 8.630 aktivnih minskih polja (prema procjenama, sa oko 80.000 eksplozivnih sredstava) koja, prema procjenama, predstavljaju opasnost za više od pola miliona stanovnika. U mnogim slučajevima je prisustvo kopnenih mina usporilo povratak interno raseljenih osoba i ekshumacije iz masovnih grobnica

b. Nestanak

Nije zabilježen niti jedan slučaj nestanka počinjenog od strane ili u ime organa vlasti.

c. Mučenje i drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Zakonom su zabranjene takve prakse. Iako u prvih devet mjeseci izvještajne godine nije zabilježen niti jedan slučaj u kojem su zvaničnici vlasti primjenjivali takvu taktiku, nije bilo ni konkretnih indicija da pritvorenici i zatvorenici nisu više izloženi praksi ozbiljnog zlostavljanja od strane snaga bezbjednosti koja je prijavljena u prethodnim godinama.

2016. godine je Komitet Vijeća Evrope za sprječavanje mučenja (CPT) objavio izvještaj o svojim zapažanjima tokom obilaska pritvorskih jedinica, zatvora i psihijatrijskih bolnica u zemlju 2015. godine. U izvještaju je delegacija CPT-a naglasila da postoji znatan broj navoda o rasprostranjenju praksi fizičkog zlostavljanja pritvorenika od strane policije u Sarajevu, Trebinju, Banja Luci, Lukavcu turskom i Bijeljini. Prijavljeno zlostavljanje osoba lišenih slobode se odnosi na šamaranje, udarce šakama, palicama, držanje osoba u stresnom položaju sredstvima za vezivanje tokom dužeg vremenskog perioda, lažno smaknuće i upotrebu ručnih aparata za proizvodnju električnih šokova. U svom izvještaju je delegacija CPT-a navela da je stekla dojam iz više razgovora sa osobama lišenim slobode u Bijeljini i Sarajevu da je zlostavljanje (udarci nogama, šakama i šamaranje) rutinska praksa koja se smatra gotovo „normalnom“. U nekim slučajevima su osobe lišene slobode zlostavljane navodno radi iznude priznanja. CPT je ustanovio rutinski propust tužioca i sudija da preduzmu mjere kako bi istražili navode o zlostavljanju.

CPT je također izvijestio o nekoliko vjerodostojnih navoda o fizičkom zlostavljanju zatvorenika (šamaranje, nanošenje udaraca nogama i šakama po raznim dijelovima tijela) u kazneno-popravnoj ustanovi u Mostaru. Jedan zatvorenik je tvrdio da mu je zbog stalnog lupanja po ćelijskim vratima zatvorsko osoblje vezalo ruke lisicama iza leđa bez obzira na hiperfleksiju ručnih zglobova, a noge lancima radi usporenog kretanja i zatvorilo ga u praznu ćeliju dva dana bez hrane i mogućnosti korištenja toaleta. CPT je izvijestio da se zapažanja ljekara iz delegacije podudaraju sa tvrdnjama zatvorenika.

Uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Fizički i sanitarni uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama u zemlji se razlikuju, ovisno o lokaciji, ali se i dalje smatra da su ispod standarda i ponekad opasni po život.

Fizički uvjeti: Uvjeti u kazneno-popravnom zavodu u Sarajevu su poznati po ruševnim objektima i prenatrpanosti, sa čak četiri zatvorenika smještena u osam kvadratnih metara (86 kvadratnih stopa) prostora za zajednički boravak. Nakon inspeksijskog obilaska zavoda u februaru 2016. godine, ombudsmen za ljudska prava je opisao uvjete u kazneno-popravnom zavodu u Sarajevu kao najgore u zemlji, u kojem je zatekao 126 zatvorenika, dok je maksimalni kapacitet 88. Ombudsmeni su izvijestili da ni uprava zavoda ni vlasti u Federaciji do danas nisu ništa poduzeli u vezi s njihovim zapažanjima.

U zatvorima i pritvorskim jedinicama se pruža adekvatna osnovna zdravstvena zaštita i rutinski se, prema potrebi, organiziraju zahtjevnije medicinske intervencije. Međutim, nedostaju ventilacija i osvjetljenje u mnogim ustanovama, posebno u zatvoru u Sarajevu. Niti jedna kazneno-popravna ustanova nije prilagođena osobama s invaliditetom.

CPT je izvijestio o prenatrpanim smještajnim kapacitetima u kazneno-popravnoj ustanovi u Sarajevu i o nasilju među osuđenima u kazneno-popravnom zavodu u Zenici. CPT je također ustanovio da pritvorena lica provode 22 sata ili više dnevno u svojim ćelijama i da im se ne nude nikakve svrsishodne aktivnosti. U decembru 2016. godine su nadležni organi otvorili novoizgrađeni objekat na Sokocu za osuđeničke iz cijele zemlje kod kojih je utvrđeno postojanje mentalnih smetnji bilo u vrijeme počinjenja krivičnog djela ili u toku odsluženja zatvorske kazne. Nadležni organi su prebacili na Sokolac osuđeničke iz zatvora u Zenici u kojem su smještajni uvjeti za osuđeničke s mentalnim smetnjama godinama opisivani kao loši.

2016. godine je CPT izvijestio da su materijalni uvjeti u pritvorskim ćelijama u većini stanica policije koje je obišla delegacija neadekvatna za držanje osoba lišenih slobode zbog nedovoljne prirodne svjetlosti, slabe ventilacije, vrlo loših higijenskih uvjeta i nepostojanja madraca i posteljine. Uvjeti i broj pritvorskih ćelija u većini policijskih agencija su generalno ispod standarda EU.

Uprava: Prema izvještaju CPT-a iz 2016. godine, nadležni organi širom zemlje generalno nisu istražili navode o nepropisnom postupanju i zlostavljanju pritvorenika i zatvorenika, posebno navode koji se odnose na zadržavanje u policiji. Ombudsmen za ljudska prava je izvijestio da su najčešći oblici nasilja među osuđenima iznuđivanje, fizičko i psihičko maltretiranje i zastrašivanje na etničkoj i vjerskoj osnovi.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posjete nezavisnim promatračima poštivanja ljudskih prava, a predstavnicima međunarodne zajednice je obezbijedila neometan pristup svim zatvorima, pritvorskim jedinicama i zatvorenima. Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa, CPT, predstavnici Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH i nevladine organizacije (NVO) i dalje imaju pristup zatvorima u nadležnosti ministarstava pravde i na državnom i na entitetskom nivou.

d. Samovoljno hapšenje i pritvaranje

Zakonom je zabranjeno samovoljno hapšenje i pritvaranje. Sve osobe imaju zakonsko pravo da ospore zakonitost svog hapšenja ili pritvaranja pred sudom. Vlasti su općenito poštivale ove zakonske odredbe.

Uloga policijskog i sigurnosnog aparata

Prema zakonu, državne policijske agencije su Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija, Službu za poslove sa strancima (s djelomičnim policijskim nadležnostima) i Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini. Policijske agencije u entitetima (Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a i Federalna uprava policije FBiH), Policija Brčko Distrikta i 10 kantonalnih ministarstava unutarnjih poslova također imaju policijske nadležnosti. SIPA je nadležna za istrage djela organiziranog kriminala, trgovine ljudima, ratnih zločina, finansijskog kriminala i međunarodnog terorizma i pruža zaštitu svjedocima pred Sudom BiH. Granična policija BiH je nadležna za nadzor nad državnom granicom i zadržavanje nelegalnih migranata dok ne pređu u nadležnost Službe za poslove sa strancima. Granična policija je nadležna i za vođenje istraga drugih krivičnih djela povezanih sa granicom u skladu sa Krivičnim zakonom BiH, osim koruptivnih djela. Služba za poslove sa strancima je nadležna za traganje i praćenje legalnih i nelegalnih migracija. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini vrši fizičko osiguranje vladinih i diplomatskih objekata i pruža osobnu zaštitu državnim zvaničnicima i stranim državljanima i diplomatima tokom posjete zemlji. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini također ima i ured za koordinaciju državnih policijskih agencija sa Interpolom. Federalna uprava policije FBiH provodi istrage međukantonalnih krivičnih djela, djela unutrašnjeg terorizma u Federaciji i krijumčarenje narkotika. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a vodi istrage djela unutrašnjeg terorizma i djela općeg kriminaliteta u RS-u. Policija Brčko Distrikta i kantonalne policijske agencije vode istrage djela općeg kriminaliteta i narušavanja javnog reda i mira. Zakoni kojima su propisane nadležnosti svake policijske agencije pri vladi na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou i u Brčko Distriktu su uveliko slični, ali se u nadležnostima ne preklapaju. Nadležnosti svake policijske agencije su zakonski propisane.

Vojne snage EU su nastavile pružati podršku vlastima zemlje u održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja za stanovništvo zemlje.

Civilne vlasti imaju efektivnu kontrolu nad snagama bezbjednosti, ali je složena struktura snaga bezbjednosti povremeno rezultirala izostankom djelotvorne koordinacije i jasne praktične podjele nadležnosti i odgovornosti.

Nekažnjavanje počinitelja ratnih zločina je i dalje problem. Veliki broj počinitelja zločina u toku rata 1992.-1995. na nižim nivoima i dalje je nekažnjen, među njima i oni koji su odgovorni za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i oni koji su odgovorni za nestanak oko 8.000 drugih osoba za koje se pretpostavlja da su ubijene u toku rata. Od preko 20.000 slučajeva seksualnog nasilja počinjenog tokom rata, nadležni organi su procesuirali tek mali dio.

U svom izvještaju iz 2015. godine o obilasku zatvora i pritvorskih jedinica, CPT je naveo da su tokom razgovora mnoge osobe izjavile da su se tokom pojavljivanja pred sudijom i tužiteljem

žalile na zlostavljanje od strane policije i zatvorskih službenika. Na njihove pritužbe nije bilo odgovora. CPT je naveo da čak i kada su na zatvorenima bile vidljive povrede ili kada su dali izjave o zlostavljanju, uglavnom nije bilo očiglednih reakcija od strane tužitelja ili sudije, osim što su ponekad nalagali zdravstveni pregled, često u prisustvu službenika koji je prijavljen za nepropisno postupanje.

Bilo je prijavljenih slučajeva korupcije u policiji (vidi Dio 4). Vlada posjeduje mehanizme istrage i kažnjavanja u slučaju zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije, ali je politički pritisak često sprečavao korištenje tih mehanizama. Promatrači smatraju da je nekažnjavanje pripadnika policije rasprostranjena praksa. I dalje su podnošeni izvještaji o korupciji u snagama bezbjednosti na državnom i entitetskom nivou. Pri svim policijskim agencijama postoje istražne jedinice unutrašnje kontrole. U toku cijele godine, uglavnom uz pomoć međunarodne zajednice, vlasti su za policijske i snage bezbjednosti organizirale obuku na temu borbe protiv zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije i poštivanja ljudskih prava.

U toku 2016. godine je policija izvijestila o 561 krivičnom djelu korupcije u policiji i 81 lišavanju slobode. Većina djela korupcije u policiji je bila komercijalne prirode, ali su imali i elemente organiziranog kriminala. Naprimjer, u novembru je bivši šef Odsjeka za droge u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) (ekvivalent američkog FBI-ja), Bojan Cvijan osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina za krivično djelo organizirani kriminal, razbojništvo, ubistvo i planiranje izvršenja krivičnog djela u sklopu opsežne istrage i krivičnog gonjenja u predmetu „Lutka“. 2016. godine SIPA je provela 10 policijskih akcija u borbi protiv korupcije i lišila slobode 36 osoba, što je manje u odnosu na 2015. godinu kada je provela 13 takvih akcija i lišila slobode 61 osobu.

Procedure hapšenja i postupanje sa osobama lišenim slobode

Policija je generalno vršila hapšenja na osnovu sudskih naloga i dovoljno dokaza ili u skladu sa zakonom. Zakonom je propisano da će organi vlasti upoznati osobe lišene slobode o optužbama za koje se sumnjiče odmah nakon što su uhapšene i da će policija osumnjičene osobe predati nadležnom tužilaštvu u roku od 24 sata od privođenja (odnosno u roku od 72 sati u predmetima terorizma). Tokom ovog perioda policija može zadržati osobe lišene slobode radi istrage i obrade. Postupajući tužilac ima rok od 24 sata da osobu lišenu slobode pusti ili da od suda traži određivanje pritvora. Sud donosi rješenje u roku od naredna 24 sata. Trajanje ispitivanja je zakonom ograničeno na maksimalno šest sati. Prema zakonu, maksimalno trajanje pritvora prije početka suđenja je 12 mjeseci, a maksimalno trajanje pritvora u toku suđenja je 3 godine. Funkcionalan sistem puštanja iz pritvora uz plaćanje kaucije i ograničenja, kao što je oduzimanje putnih dokumenata, redovno se koristi prema optuženima kako bi se osiguralo njihovo prisustvo na sudu.

Pritvorenici imaju zakonsko pravo na advokata po svom izboru, a ako ne mogu snositi troškove zastupanja, sud im određuje advokata po službenoj dužnosti. Prema zakonu, advokat mora biti prisutan u toku saslušanja u prethodnom postupku i tokom sudskog postupka nakon podizanja optužnice. Pritvorenici imaju pravo odabrati branioca po službenoj dužnosti sa sudske liste advokata. U svom izvještaju od 5. jula, CPT je naveo da u velikoj većini slučajeva organi ne dozvoljavaju pritvorenima da ostvare svoje pravo na branioca od samog početka pritvora. Osumnjičeni se prvi put sastaju s advokatom u vrijeme pojavljivanja pred tužiocem radi davanja izjave ili u vrijeme saslušanja pred sudom. Obično pritvorenici ne mogu obaviti konsultacije sa

advokatom prije pojavljivanja pred tužiocem ili sudijom. Maloljetne osobe sa kojima je delegacija CPT-a razgovarala također su tvrdile da su davale izjavu bez prisustva advokata ili druge osobe od povjerenja.

e. Onemogućavanje pravičnog i javnog suđenja

Državnim ustavom je propisano pravo na pravično suđenje u građanskopravnim i krivičnopravnim postupcima, dok je entitetskim ustavima propisano neovisno pravosuđe, ali političke stranke i pripadnici organiziranih kriminalnih grupa su u politički osjetljivim predmetima ponekad vršili uticaj na pravosuđe i na državnom i na entitetskom nivou. Nadležni organi u nekoliko slučajeva nisu proveli sudske presude.

Sudski postupci

Prema zakonu, optuženi uživaju načelo presumpcije nevinosti, pravo da budu odmah i detaljno upoznati s optužbama, uz besplatne usluge prevođenja, ukoliko su potrebne, i pravo na pravično i javno suđenje bez neopravdanog odugovlačenja postupka. Prema zakonu, optuženi ima pravo na odbranu po službenoj dužnosti ako je optužen za teško krivično djelo. Sudovi nisu u svim slučajevima imenovali zastupnike odbrane po službenoj dužnosti u predmetima u kojima je maksimalna zapriječena kazna zatvora do pet godina. Odbrana je generalno imala na raspolaganju adekvatno vrijeme i prostor za pripremu odbrane svojih klijenata. Prema zakonu, optuženi imaju pravo da ispituju svjedoke optužbe, na sudskog prevodioca i na pisani prijevod svih relevantnih sudskih dokumenata na jezik koji razumije, da pozivaju svjedoke odbrane i iznose dokaze u svoju odbranu i pravo na žalbu na presudu. Organi su generalno poštovali većinu ovih prava. Svi optuženi imaju ova prava.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izvještaja o postojanju političkih zatvorenika i pritvorenika.

Postupci i pravni lijekovi u građanskopravnim stvarima

Zakonom je fizičkim i pravnim osobama omogućeno da koriste pravna sredstva u građanskopravnim postupcima po tužbama za povrede ljudskih prava, kao i pravo na žalbu na sudsku presudu Evropskom sudu za ljudska prava. Vlasti nisu ispoštovale mnoge sudske presude sudova u zemlji u vezi s povredama ljudskih prava. Sudski sistem je opterećen velikim brojem zaostalih predmeta i nedostatkom djelotvornog mehanizma izvršenja sudskih naredbi. Neefikasnost sudstva podriva vladavinu prava kroz umanjivanje djelotvornosti građanskopravnog postupka. Vladino nepoštivanje sudskih presuda primoralo je mnoge podnositelje da se tužbom obrate Evropskom sudu za ljudska prava.

Restitucija imovine

Četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska) podnijele su brojne zahtjeve za restituciju imovine koja je nacionalizirana u toku i nakon Drugog

svjetskog rata. Obzirom da nema državnog zakona o povratu nacionalizirane imovine, mnogi zvaničnici su koristili takvu imovinu kao instrument etničke i političke manipulacije. U nekoliko slučajeva su vladini zvaničnici odbili izvršiti povrat imovine za koju je zakonski utvrđeno da pripada vjerskim institucijama.

U zemlji ne postoji zakon koji bi se odnosio na pokretnu zajedničku ili privatnu imovinu koja je oduzeta u vrijeme holokausta niti zakon o restituciji oduzete imovine bez nasljednika.

Nepostojanje zakona je dovelo do situacije u kojoj se vjerska imovina vraća na ad hoc osnovi, prema diskrecionoj odluci lokalnih vlasti. od 1995. godine Jevrejskoj zajednici nije vraćen niti jedan dio oduzete zajedničke imovine. 2005. godine je odlukom Vijeća ministara formirana Komisiju za restituciju Bosne i Hercegovine, što je dovelo do izrade nacrtu zakona o restituciji; nema značajnog napretka po pitanju tog zakona.

Zvaničnici BiH su izrazili podršku radu Radne grupe, ali su iskazali zabrinutost za proces, detalje o konkretnim pitanjima, način na koji će prethodna nastojanja rješavanja ovog pitanja utjecati na buduće razgovore, kako će se pokrenuti postupak pred Radnom grupom i historijske faktore. Ministar civilnih poslova, pomoćnik ministra za ljudska prava i izbjeglice i ministar pravde su pristali da budu članovi Radne grupe.

Romi raseljeni tokom sukoba od 1992. do 1995. godine imali su poteškoća sa povratom svoje imovine iz razloga diskriminacije i zato što nisu imali dokumente kojima bi dokazali vlasništvo ili nikada nisu ni uknjižili pravo vlasništva u zemljišne knjige.

f. Samovoljno ili nezakonito ometanje prava na privatnost, porodicu, dom i korespondenciju

Zakonom su takve radnje zabranjene i nije bilo izvještaja o propustu vlasti da ispoštuju ove zabrane.

Dio 2. Poštivanje građanskih sloboda, uključujući i sljedeće:

a. Sloboda izražavanja i sloboda štampe

Zakonom je propisana sloboda izražavanja, kao i sloboda štampe, ali je nivo poštivanja ovih prava od strane vlasti ostao nizak u toku godine. Zastrahivanje, maltretiranje i upućivanje prijetnji novinarima i medijima su nastavljeni istim intenzitetom kao i u prethodnim godinama, dok su medijskim natpisima dominirali etnička i politička pristrasnost, koja je često poticala netrpeljivost. Pogoršanje političke situacije je dodatno doprinijelo medijskom izvještavanju koje je poticalo političku i etničku netrpeljivost. Nepostojanje transparentnosti u vlasništvu medija i dalje je problem. U RS-u vlasti nisu provele zakon donesen 2015. godine kojim se ograničava govor na internetu koji se kritički odnosi prema zvaničnicima i drugim osobama.

Sloboda izražavanja: Zakonom zemlje je osigurana sloboda izražavanja, ali se slobode štampe često podrivaju neredovnom provedbom i primjenom zakona. Iako je zakonom zabranjeno izražavanje koje potiče rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, kao i „govor mržnje“, vlasti nisu primjenjivale takve zabrane.

Prema podacima Udruženja BH novinari za period 2006.-2015. nadležni organi su procesuirali oko 25 posto prijavljenih krivičnih djela počinjenih protiv novinara i istražili više od jedne trećine svih navodnih povreda prava novinara. Pod pritiskom stručnih organizacija da se procesuiraju krivična djela počinjena protiv novinara, Vijeće ministara je u februaru usvojilo akcioni plan za zaštitu prava novinara i medijskih profesionalaca. Udruženje BH novinari je nakon toga primijetilo veću spremnost agencija za provedbu zakona i tužilaštava za rješavanje slučajeva povrede slobode štampe.

Nezavisni analitičari su primijetili kontinuiranu tendenciju političara i drugih lidera da neželjene kritike okarakteriziraju kao govor mržnje ili nacionalnu izdaju, i diskriminiraju medije čije izvještavanje smatraju neprijateljskim. U jednom primjeru, u januaru je Kabinet predsjednika RS-a odbio je izdati akreditaciju ekipi televizije N1. nakon kritika upućenih od strane Udruženja BH novinari, BiH ombudsmena za ljudska prava i Regulatorne agencije za komunikacije (RAK), nadležni organi su izdali akreditaciju i televiziji N1 i televiziji BN, uvaženoj medijskoj kući koja podržava opoziciju, sa sjedištem u Bijeljini. Prema podacima do jula, RAK je evidentirao jednu pritužbu vezanu za govor mržnje u medijima, iako je pritužbu kasnije odbio. Prema podacima do augusta, samoregulatorno Vijeće za štampu BiH je zaprimilo 113 pritužbi vezanih za govor mržnje i utvrdilo 55 slučajeva poticanja mržnje i širenja mržnje kroz govor. Gotovo svi prijavljeni slučajevi govora mržnje su se dogodili na online medijima.

Sloboda štampe i medija: Zakonska zabrana izražavanja koje potiče rasnu, etničku ili druge oblike netrpeljivosti odnosi se na štampane i radio-difuzne medije, izdavanje knjiga i online izdanja novina i žurnala, ali se ne primjenjuje. Osim toga, Ustavom BiH, entitetskim ustavima i Statutom Brčko Distrikta zagwarantirana je sloboda izražavanja; primjena i provedba zakonske zaštite je i dalje sporadična. Iako je u zemlji kleveta dekriminalizirana, i dalje postoji veliki broj tužbi protiv novinara, a u postupcima po takvim tužbama često se određuju vrlo visoke novčane kazne. Zakonima je zaštita slobode štampe u većini slučajeva dodijeljena u nadležnost kantona u Federaciji i entitetskih organa vlasti u RS-u. Brojni mediji su i dalje izražavali široku raznolikost stavova, ali je izvještavanje bilo politički i etnički podijeljeno i mediji su i dalje bili pod neprimjerenim uticajem vlasti, političkih stranaka i privatnih interesnih grupa. Nekoliko nezavisnih medija se i dalje suočava sa finansijskim problemima koji ugrožavaju njihov rad.

Vlasti su nastavile vršiti pritisak na medije kako bi ih odvratile od određenih oblika izražavanja, dok je kroz kontrolu od strane stranaka i vlasti nad najvećim sredstvima javnog informiranja u oba entiteta sužen opseg mišljenja. Javni RTV servisi su i dalje pod jakim pritiskom vlasti i političkih snaga zbog nepostojanja dugoročne finansijske stabilnosti i zbog ovisnosti o izvorima finansiranja pod političkom kontrolom. Ovi faktori su ograničili njihovu nezavisnost i doveli do konsistentno subjektivnog i politički obojenog informativnog sadržaja.

Javni RTV servisi, Radio-Televizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Radio Televizija Republike Srpske (RTRS) i Radio-televizija Federacije BiH (FTV), i dalje se suočavaju s finansijskom nestabilnošću zbog problema naplate RTV takse. Državni javni RTV servis, BHRT, čiji je sadržaj ocijenjen kao politički neutralan, i dalje se nalazi na rubu finansijskog kolapsa. Institucionalna nestabilnost upravljačkih struktura FTV-a i dalje je neriješena, zbog čega je entitetski javni servis FBiH podložan političkom pritisku. FTV i dalje odražava političku pristrasnost. RTRS je i dalje pod direktnom kontrolom Vlade RS-a koja entitetski javni servis koristi za promoviranje političkih

struktura vlasti u RS-u i potkopavanje političke opozicije. Nakon monitoringa vijesti emitiranih na javnim servisima, RAK je zaključio da nikada nema kritike u izvještavanju RTRS-a o organima vlasti u RS-u. Dana 17. jula je RAK izrekao novčanu kaznu RTRS-u u iznosu od 29.000 KM (17.700 USD) za povredu odredbi o pravičnosti i nepristrasnosti.

Entitetske vlade i institucije su dodatno umanjile nezavisnost svojih emitera isključivanjem RAK-a iz procesa imenovanja upravnih odbora javnih radio-televizijskih servisa. Razni organi su i dalje podložni konkurentnim političkim interesima i nisu uspostavili korporaciju javnih RTV servisa koja bi nadgledala rad svih javnih RTV servisa u zemlji, kako to nalaže zakon.

Nasilje i maltretiranje: Zastrašivanje i upućivanje prijetnji novinarima su nastavljeni tokom godine. Bilo je primjera zastrašivanja i politički motiviranih sporova protiv novinara zbog negativnog izvještavanja o liderima i organima vlasti. Do jula je Linija za pomoć novinarima zabilježila 338 slučajeva povrede prava i sloboda novinara ili vršenja pritiska od strane zvaničnika vlasti i organa za provođenje zakona. Organi su u toku godine evidentirali pet prijetnji smrću upućenih novinarima.

Nakon što su 29. juna objavili priču o dječaku koji je plakao i molio da mu daju nešto hrane na iftaru u toku mjeseca Ramazana u selu Konjević Polje u RS-u, direktoru programa Amiru Zukiću i novinarki Adisi Imamović sa televizije N1 koja je informativni partner CNN-a su upućene ozbiljne prijetnje na Facebook stranici Bosnjaci.net. N1 je podnijela tužbu protiv web portal Bosnjaci.net optuživši ga za ugrožavanje sigurnosti svojih novinara objavljivanjem prijetećih komentara koji potiču vjersku i nacionalnu mržnju. Uprkos tužbi, prijetnje su dalje upućivane. Do kraja godine je krivični postupak po tužbi još uvijek bio u toku.

Cenzura ili ograničavanje sadržaja: Mnoge političke stranke i entitetske institucije su pokušale izvršiti utjecaj na uređivačke politike i medijski sadržaj putem zakonskih i finansijskih mjera. Zbog toga neki mediji provode autocenzuru.

U nekim slučajevima su medijski izvori izvijestili o prijetnjama zvaničnika da se više neće oglašavati ili su ograničavali pristup službenim informacijama. Prevladavajuće prakse ukazuju da je direktna povezanost između najvećih oglašivača i političkih krugova omogućila pristrasnu distribuciju vremena za oglašavanje. Javne kompanije, od kojih je većina pod kontrolom političkih stranaka, i dalje su glavni oglašivači. Medijske kuće koje se kritički odnose prema strankama na vlasti tvrde da im je bilo teško dobiti vrijeme za oglašavanje.

Sloboda izražavanja na internetu

Vlasti nisu ograničavale niti prekidale pristup Internetu, niti su cenzurirale online sadržaj i nema vjerodostojnih informacija o tome da su vlasti nadzirale privatnu online komunikaciju bez odgovarajućeg zakonskog odobrenja. Zakonom je zabranjeno izražavanje koji izaziva rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, uključujući i govor mržnje. Međutim, organi vlasti nisu provodili ovu vrstu zabrane u pogledu sadržaja online medija.

Iako pristup internetu nije eksplicitno pobrojan kao zakonsko pravo, ustavno-pravna zaštita se tumači tako da se odnosi i na internet. U RS-u su prema zakonu društvene mreže na internetu

tretirane kao javno mjesto i zakonom su propisane novčane kazne za objavljivanje na internetu „uvredljivog ili uznemirujućeg“ sadržaja, koji nije jasno definiran. Nezavisni analitičari smatraju ovu odredbu pokušajem kontrole online aktivizma i društvenih medija i naglašavaju da su ovim zakonom proširena ovlaštenja policije. Organi u RS-u nisu proveli ovaj zakon, nakon što su u početku naišli na snažne negativne reakcije novinara, NVO-a, političkih stranaka iz opozicije i međunarodne zajednice. 2016. godine je Ustavni sud RS-a odbacio kao neosnovanu žalbu koju su zajednički podnijeli Transparency International, Udruženje BH novinari i Klub novinara Banja Luka, kojom su osporili zakonitost i ustavnost zakona.

Mnogi web portali nisu registrirani i ne navode kontakt informacije, što otežava reagiranje na iste. Velika većina evidentiranih slučajeva govora mržnje u zemlji se desila na internetu.

Prema statistici Međunarodne unije za telekomunikacije, oko 69 posto stanovništva je 2016. godine koristilo internet.

Akadske slobode i kulturne manifestacije

Nakon općinskih izbora održanih u oktobru 2016. godine, kantonalne vlade u Tuzli i Sarajevu su odobrile zakone kojima bi se mogli ograničiti nezavisnost i akademska sloboda univerziteta u tim kantonima dajući pravo izabranim zvaničnicima u općinama da imenuju i razrješavaju univerzitetsko osoblje, uključujući i akademsko osoblje, prema vlastitoj odluci. Novi zakoni održavaju trend ka većem etničko-politiziranom utjecaju na upravljanje univerzitetima čiji se efekti kreću od veće korupcije u visokoobrazovnim ustanovama to etničke i političke pristrasnosti na univerzitetima.

Osam javnih univerziteta u zemlji je i dalje etnički podijeljeno, kao i njihovi nastavni planovi i programi, diplome i relevantne nastavne aktivnosti. Profesori su ponekad u svojim predavanjima koristili pristrasan jezik, dok odabir udžbenika i nastavnog materijala pojačava diskriminaciju i predrasude.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda okupljanja

Zakonom je zagwarantirana sloboda mirnog okupljanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo. U RS-u je zabranjeno okupljanje ispred javnih institucija. NVO su izvijestile da su organi vlasti u RS-u u nekim slučajevima manipulirali i kontrolirali postupak odobrenja okupljanja grupama civilnog društva. U maju Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo nije na vrijeme odgovorilo na zakonito dostavljen zahtjev Sarajevskog otvorenog centra za odobrenje ograničavanja ili obustave saobraćaja u Sarajevu na ruti marša za ljudska prava LGBTI osoba.

Sloboda udruživanja

Zakonom je zagwarantirana sloboda udruživanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo. Prema zakonu, nevladine organizacije se mogu registrirati na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou

kroz generalno djelotvoran i jednostavan upravni postupak. Međutim, saradnja između vlasti i organizacija civilnog društva na državnom i entitetskom nivou je i dalje slaba, a podrška vlasti organizacijama civilnog društva je i dalje netransparentna, posebno u pogledu dodjele novčanih sredstava.

c. Vjerske slobode

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja

Zakonom su omogućeni sloboda kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigracija i repatrijacija. Vlasti su generalno poštivale ta prava, s tim da su ipak ostala neka ograničenja.

Vlasti saraduju sa Uredom Visokog povjerenstva UN-a za izbjeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama na pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim osobama, izbjeglicama, izbjeglicama koje se vraćaju u zemlju, tražiteljima azila, osobama bez državljanstva i drugim osobama obuhvaćenim mandatom UNHCR-a.

Povrede prava migranata, izbjeglica i osoba bez državljanstva: Vlasti rutinski smještaju tražitelje azila u imigracione detencijske centre bez dokumentovanja njihovih zahtjeva za azil i često potencijalnim tražiteljima azila izdaju naredbe o protjerivanju ili naredbe o detenciji, bez da im pruže mogućnost da podnesu zahtjev za azil. Prema informacijama UNHCR-a, vlasti su u prvih šest mjeseci godine u centru zadržale 45 tražitelja azila iz Azerbajdžana, Afganistana, Poljske, Kube, Turske, Pakistana, Sirije, Irana, Iraka i Libana. U detencijskom centru informacije o pravu na traženje azila nisu odmah na raspolaganju potencijalnim tražiteljima azila. UNHCR je izrazio zabrinutost da stranci u detenciji možda nemaju pristup postupku podnošenja zahtjeva za azil i da vlasti mogu prije vremena vratiti neke potencijalne tražitelje azila prema sporazumima o ponovnom prihvatu stranaca, prije nego što im je pružena zakonska mogućnost da podnesu zahtjev za azil.

Interno raseljene osobe

Prema statističkim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, 98.574 osobe još uvijek imaju status interno raseljene osobe koje su raseljene u toku sukoba koji je trajao od 1992. do 1995. Većina Bošnjaka i Hrvata su raseljeni iz RS-a, dok su Srbi raseljeni iz Federacije. Na početku godine je UNHCR direktno pružao zaštitu i/ili pomoć 5.344 interno raseljene osobe. Prema podacima UNHCR-a, oko 7.000 osoba, među njima i interno raseljene osobe, i dalje živi u kolektivnom smještaju širom zemlje, koji je prvobitno trebao biti privremenog karaktera. Znatan broj interno raseljenih osoba i povratnika živi u uvjetima ispod standarda koji utječu na njihovu egzistenciju.

Daytonskim mirovnim sporazumom je zagarantirano pravo na povratak osobama koje su raseljene tokom rata. Državnim ustavom i zakonima omogućeni su dobrovoljni povratak ili lokalna

integracija interno raseljenih osoba u skladu sa Vodećim principima UN-a o internom raseljensu.

Iako je stopa fizičkog nasilja nad povratnicima iz manjinskih zajednica znatno opala nakon rata, izolirani napadi se i dalje dešavaju, ali se generalno ne provodi adekvatna istraga takvih napada, niti se počinitelji krivično gone. Povratnici iz manjinskih zajednica se i dalje suočavaju s preprekama u ostvarivanju svojih prava u mjestima povratka.

Zaštita izbjeglica

Pristup azilu: Zakonom je regulirano odobrenje azila (izbjegličkog statusa ili statusa supsidijarne zaštite) i vlasti su uspostavile sistem pružanja zaštite izbjeglicama. Tražitelji azila čiji zahtjevi za azil nisu riješeni imaju pravo na smještaj u azilantskom centru sve dok Ministarstvo sigurnosti ne donese konačno rješenje po njihovim zahtjevima. Tražitelji azila imaju pravo žalbe na negativnu odluku. Sistem pružanja zaštite izbjeglicama je i dalje nedovoljno transparentan.

Prema UNHCR-u, podnositeljima zahtjeva za izbjeglički status nije dovoljno pružana pravna pomoć, nema jasnih standarda dokazivanja niti metoda ocjenjivanja vjerodostojnosti zahtjeva, kao ni informacija o zemlji porijekla, dok su smjernice za određivanje postojanja rizika od progona prekomjerno stroge. UNHCR je izrazio zabrinutost i u pogledu detencije potencijalnih tražitelja azila kojima može biti onemogućen pristup azilantskim postupcima i koji mogu biti vraćeni prema sporazumima o ponovnom prihvatu stranaca.

Sigurna zemlja porijekla/tranzita: Zakonom je određena primjena koncepta „sigurne zemlje porijekla ili sigurne treće zemlje“. Prema toj zakonskoj odredbi, nadležni organi mogu odbiti zahtjev za azil svih podnositelja koji ne mogu dokazati da se ne mogu vratiti u zemlju porijekla niti u bilo koju zemlju tranzita a da ne budu u riziku od prisilnog povratka.

Trajna rješenja: Program integracije i povratka izbjeglica i raseljenih osoba je propisan zakonima. Zemlja je potpisnica Regionalnog stambenog programa kojeg finansiraju međunarodni donatori uz djelomičnu podršku UNHCR-a i OSCE-a a čiji je cilj iznalaženje trajnih rješenja za oko 74.000 izbjeglica i raseljenih osoba iz četiri zemlje regiona, uključujući i 14.000 najranjivijih izbjeglica iz BiH, povratnika i interno raseljenih osoba u BiH. Dugotrajni postupak odabira korisnika usljed problema vezanih za kapacitete i upravljanje doveo je do dodatnih kašnjenja u rekonstrukciji stambenih jedinica za korisnike. Fragmentirana institucionalna organizacija predstavlja doprinijela je administrativnim odugovlačenjima u procesu, kao i politički imperativ da se izvrši proporcionalan odabir korisnika među konstitutivnim narodima u zemlji.

Privremena zaštita: Vlada je odobrila status supsidijarne zaštite osobama koje ne ispunjavaju uvjete za sticanje izbjegličkog statusa. U toku prvih šest mjeseci godine su vlasti odobrile supsidijarnu zaštitu jednoj osobi, dok je prethodno odobrena zaštita produžena za tri osobe.

Dio 3. Sloboda učešća u političkom procesu

Građanima je Ustavom i zakonom pružena mogućnost da biraju vlast na slobodnim i pravičnim izborima koji se održavaju periodično tajnim glasanjem, na osnovu općeg i jednakog prava glasa. Građani su generalno koristili ovo pravo, ali su promatrači primijetili određeni broj nedostataka.

Izbori i političko učešće

Posljedni izbori: Opći izbori su održani u 2014. godini u konkurentnom okruženju u kojem su kandidati i političke stranke slobodno vodili predizbornu kampanju i predstavili svoje programe. Prema ODIHR-u, Centralna izborna komisija (CIK) je efikasno provela izbore, s tim da su međunarodni promatrači dali brojne vjerodostojne opise prema kojima su političke stranke manipulirale sastavom biračkih odbora, čime je doveden u opasnost integritet izbornog procesa. Prijavljeni su problemi i u toku brojanja glasova zbog neadekvatnog poznavanja odgovarajućih procedura od strane članova biračkih odbora. Prema ODIHR-u, sistem kojim se regulira finansiranje predizbornih kampanja nije adekvatan da bi osigurali transparentnost, integritet i odgovornost izbornih procesa.

Općinski izbori nisu održani u Mostaru od 2008. godine zato što vodeći bošnjački i hrvatski političari nisu postigli dogovor o provedbi odluke Ustavnog suda iz 2010. godine koja nalaže izmjene Izbornog zakona.

Političke stranke i političko učešće: Predsjednici nekoliko manjih političkih stranaka su se žalili da veće stranke uživaju stvarni monopol nad ministarstvima, javnim službama i medijima, dok je članstvo u dominantnoj stranci preduvjet za napredovanje.

Učešće žena i manjina: Iako niti jedan zakon ne ograničava učešće žena u političkom procesu, patrijarhalna kultura u zemlji ograničava aktivno učešće žena u politici. Iako prema zakonu najmanje 40 posto kandidata političkih stranaka moraju biti žene, žene su osvojile svega 19 posto mandata u Zastupničkom domu i Domu naroda BiH (11 od 57 mandata). Žene se nalaze na svega dvije od ukupno devet ministarskih pozicija u Vijeću ministara, dok ni jedna žena ne obnaša funkciju zamjenika ministra. U Federaciji žene se nalaze na četiri od ukupno 16 ministarskih pozicija. U RS-u žena obnaša premijersku funkciju i žene zauzimaju tri od ukupno 16 ministarskih pozicija.

Prema zakonu, Srbi, Hrvati i Bošnjaci, koji su prema Ustavu „konstitutivni narodi“ u zemlji, kao i „ostali“ koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici ova tri naroda, moraju biti adekvatno zastupljeni na svim nivoima vlasti. Međutim, vlasti ne poštuju ovu odredbu. Osim tri konstitutivna naroda, postoji 16 priznatih nacionalnih manjina koje su i dalje uveliko nezastupljene u vlasti. Nema predstavnika manjina u državnom parlamentu. Vlada nije donijela izmjene u skladu s presudama Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine, u kojima je Sud utvrdio da je Ustav zemlje diskriminirajući prema „ostalima“, kao što su Jevreji i Romi, s obzirom da im onemogućava da se kandidiraju za Predsjedništvo i Dom naroda.

Dio 4. Korupcija i nedostatak transparentnosti vlasti

Zakonom su propisane kazne za krivična djela korupcije u vlasti, međutim, vlada ne provodi zakon djelotvorno niti daje korupciji u vlasti prioritet kao ozbiljnom problemu. Zvaničnici često prolaze nekažnjeno za koruptivna djela i korupcija i dalje prevladava u velikom broju političkih institucija i privrednih subjekata.

Korupcija: Iako javnost na korupciju gleda kao na endemičnu pojavu u javnoj sferi, malo je zahtjeva javnosti da se korumpirani zvaničnici procesuiraju. Ogromna državna, entitetska, kantonalna i općinska administracija, koja je na svim nivoima nadležna da donosi zakone i druge propise koji se odnose na rad organa, stvorila je sistem s nedovoljno transparentnosti i omogućila korupciju. Postojanje velikog broja nivoa vlasti je korumpiranim zvaničnicima pružilo ogromne mogućnosti da traže „naknade za uslugu“, posebno u organima lokalne uprave.

Analitičari smatraju da je zakonski okvir za sprečavanje korupcije zadovoljavajući na gotovo svim nivoima vlasti i nepostojanje krivičnog procesuiranja visoko rangiranih dužnosnika pripisuju nedostatku političke volje. Mnoge državne institucije zadužene za borbu protiv korupcije, kao što je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, imaju ograničena ovlaštenja i nedostaje im kadar. Krivična gonjenja se smatraju generalno neefikasnim i predmetom političkih manipulacija, zbog čega se često završavaju uvjetnom osudom u slučaju izricanja okrivljujuće presude. Institucije su izvijestile da su u proteklih pet godina podignute 84 optužnice protiv visoko rangiranih dužnosnika, od kojih je 38 proglašeno krivim.

Prema tvrdnjama profesora i studenata, korupcija i dalje postoji na svim nivoima sistema visokog obrazovanja. Profesori sa nekoliko univerziteta su izjavili da je podmićivanje uobičajena praksa i da su bili izloženi pritisku od kolega i nadređenih da daju više ocjene studentima sa rodbinskim ili političkim vezama. Postoje vjerodostojni navodi o korupciji u javnim nabavkama, zapošljavanju u javnom sektoru i u sistemu zdravstvene zaštite.

Izjave o ukupnom imovinskom stanju: Kandidati za visoke javne funkcije, uključujući i kandidate za parlament na državnom i entitetskom nivou, i za Vijeće ministara i entitetske vlade, podliježu zakonskoj obavezi popunjavanja i predaje imovinskog kartona, ali su promatrači primijetili da u zakonima nema standarda Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i drugih međunarodnih organizacija. Centralna izborna komisija je nadležna za nadzor nad poštivanjem tih zakona, dok je Komisija za odlučivanje o sukobu interesa zaprima finansijske izvještaje i vodi evidenciju o javnim dužnosnicima. Međutim, niti jedna ova institucija nema ovlaštenje da potvrdi tačnost izjava i vjeruje se da javni dužnosnici i članovi njihove porodice često prijavljuju samo dio ukupne imovine i dugovanja. Organi vlasti generalno nisu javno objavljivali imovinske kartone, najvećim dijelom zbog sukoba između zakona koji uređuju obavezu podnošenja imovinskih kartona i zakona o zaštiti ličnih podataka.

Postoje zakonom propisane krivične sankcije za nepoštivanje obaveze podnošenja imovinskog kartona. U prvih 10 mjesecu godine nadležni organi nisu izricali takve sankcije.

Dio 5. Stav vlade u pogledu međunarodnih istraga i istraga nevladinog sektora u vezi s navodima o povredama ljudskih prava

Širok spektar grupa za zaštitu ljudskih prava je generalno djelovao bez ograničenja od strane vlasti i istraživao je i objavljivao rezultate istraga o povredama ljudskih prava. Zvaničnici vlasti i u Federaciji i u RS-u su ponekad nastojali da ograniče aktivnosti nevladinih organizacija, posebno u RS-u. Nekoliko nevladinih organizacija u RS-u je izjavilo da se nalaze pod pritiskom lokalnih vlasti i da su predmet dugotrajnih poreskih inspekcija, koje ponekad traju čak šest mjeseci. Nevladine organizacije se mogu zatvoriti po sili zakona jedino ako se utvrdi da krše zakon.

Nevladine organizacije su izvijestile o slaboj institucionaliziranoj saradnji s vlastima. Iako je Vijeće ministara usvojilo sporazum o saradnji sa nevladinim organizacijama kako bi se povećalo učešće civilnog društva i njegov uticaj na proces izrade zakona, obje strane rijetko koriste sporazum. Vijeće ministara je NVO sektor u velikoj mjeri isključio iz procesa odlučivanja o pitanjima od političkog značaja ili osjetljivosti. Ipak, NVO nastavljaju uspostavljati veći stepen saradnje sa vlastima na nižim nivoima.

Nepostojanje adekvatnog finansiranja predstavlja najteži problem za organizacije civilnog društva. Mnoge ovise o pomoći vlasti ili o međunarodnoj pomoći. Nevladine organizacije koje se ne smatraju prijatnom strankama na vlasti uglavnom su primale podršku od strane lokalnih vlasti.

Ujedinjene nacije i druga međunarodna tijela: Vlasti RS-a su bile manje susretljive i kooperativne nego vlasti na nivou države i Federacije sa Uredom visokog predstavnika koji je formiran Daytonskim sporazumom i ima posebne izvršne ovlasti u zemlji.

Organi vlasti koji se bave ljudskim pravima: Institucija ombudsmana za ljudska prava na državnom nivou ima ovlasti da istražuje povrede domaćih zakona o ljudskim pravima u ime građana i da vlastima daje preporuke za otklanjanje povreda. Preporuke ombudsmana nisu zakonski obavezujuće. Pripadnici međunarodne zajednice su primijetili da ombudsmani nemaju dovoljna sredstva za djelotvorno funkcioniranje i da se moraju boriti protiv neusaglašenosti među predstavnicima tri konstitutivna naroda oko toga šta predstavlja povredu ljudskih prava. Na čelu Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH je jedan Bošnjak, jedan Hrvat i jedan Srbin.

Državni parlament ima Zajedničku komisiju za ljudska prava koja je učestvovala u aktivnostima u vezi s ljudskim pravima skupa sa vladinim i nevladinim organizacijama.

Dio 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Maksimalna kazna zapriječena za djelo silovanja, bez obzira na rod, i silovanja supružnika je zatvorska kazna u trajanju od 15 godina. Policija ne tretira silovanje supružnika kao teško djelo, zbog čega zakon nije djelotvorno primijenjen. Žene žrtve silovanja nemaju regularan pristup besplatnoj socijalnoj podršci i pomoći i one se i dalje suočavaju s predrasudama i diskriminacijom u svojim zajednicama i od predstavnika javnih institucija.

Iako oba entiteta imaju zakone prema kojima su nadležne institucije ovlaštene da počinitelja nasilja udalje iz porodičnog stambenog prostora, službenici rijetko ili nikad ne primjenjuju takve odredbe. Policija je često bila pod pogrešnim dojmom da treba voditi računa o tome gdje će počinitelj

boraviti. Zbog toga su žene u opasnosti bile prisiljene da odu u sigurne kuće. NVO su izvijestile da su nadležni organi često vraćali počinitelje u porodični stambeni prostor u roku od manje od 24 sata nakon što je počinjeno djelo nasilja. U Federaciji nadležni organi kvalificiraju djelo nasilja u porodici kao krivično djelo, dok se u RS-u isto djelo može kvalificirati kao krivično djelo ili prekršaj. Čak u slučaju podizanja optužnice za djelo nasilja u porodici i izricanja osuđujuće presude, okrivljenima, čak i povratnicima u činjenju tog djela, redovno je izricana novčana ili uvjetna kazna.

Zemlja je preduzela nekoliko inicijativa za borbu protiv silovanja i nasilja u porodici. Prema izvještaju Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici iz juna, preko 2.200 službenika organa uprave, policijskih agencija, zdravstvenih ustanova i institucija za pružanje socijalnih usluga je prošlo kroz obuku iz rodno zasnovanog nasilja. Osim toga, Agencija za ravnopravnost spolova BiH je potpisala protokol o saradnji sa devet sigurnih kuća u zemlji koje vode nevladine organizacije, u kojima je moguće istovremeno smjestiti do 200 žrtava. U RS-u 70 posto sredstava za sigurne kuće se uplaćuje iz budžeta RS-a, dok je preostalih 30 posto pokriveno iz općinskih budžeta. U Federaciji 30 posto sredstava se uplaćuje iz kantonalnih budžeta, dok Federacija uplaćuje preostalih 70 posto. Finansiranje sigurnih kuća i dalje je problem u cijeloj zemlji, posebno u Federaciji gdje obaveze prema sigurnim kućama nisu ispoštovane na entitetskom i kantonalnom nivou.

Iako je policija prošla kroz specijaliziranu obuku kako bi se osposobila za postupanje u slučajevima nasilja u porodici, NVO su izvijestile o rasprostranjenoj nespremnosti policije u oba entiteta da razdvajaju porodice lišavanjem slobode počinitelja.

Seksualno zlostavljanje: Iako je seksualno zlostavljanje zakonom zabranjeno, ono predstavlja ozbiljan problem. Nevladine organizacije su izvijestile da žrtve seksualnog zlostavljanja gotovo ni u jednom slučaju nisu podnijele tužbu.

Prisila u kontroli stanovništva: Nema izvještaja o prisilnim pobačajima, nasilnoj sterilizaciji niti o drugim prisilnim metodama kontrole stanovništva. Podaci o procjeni prevalencije mortaliteta majki i korištenja kontraceptiva se nalaze na: www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Diskriminacija: Žene zakonski imaju jednak pravni status i prava kao i muškarci i organi vlasti ih generalno jednako tretiraju. Zakon izričito ne nalaže jednaku naknadu za jednak rad, ali zabranjuje rodnu diskriminaciju. Žene i muškarci su generalno jednako plaćeni za jednak rad u javnim preduzećima, ali ne i u svim privatnim preduzećima. Nevladine organizacije su izvijestile o malom stvarnom napretku u postizanju veće jednakosti između muškaraca i žena na tržištu rada i primijetile rasprostranjenu diskriminaciju žena na radnom mjestu, kao i redovno neosnovano otpuštanje sa posla trudnica i porodilja. Ne postoji zvaničan zakonski mehanizam za zaštitu žena u toku porodiljskog odsustva, dok je socijalna naknada u toku porodiljskog odsustva nejednako regulirana u različitim dijelovima zemlje. U mnogim oglasima za popunjavanje upražnjenih radnih mjesta su otvoreno navedeni diskriminirajući kriteriji za žene, kao što su starosna dob i fizički izgled. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u agencijama za provedbu zakona.

Rodno pristrasan odabir spola: Odnos između broja dječaka i djevojčica u zemlji je 107 dječaka na 100 djevojčica. Nema izvještaja o mjerama vlasti na rješavanju ovog debalansa.

Djeca

Upis u matičnu knjigu rođenih: Prema zakonu, dijete čiji je barem jedan roditelj državljanin BiH također je državljanin BiH, bez obzira na mjesto rođenja. Ako je dijete rođeno na teritoriji BiH, a državljanstvo njegovih roditelja nije poznato ili su bez državljanstva, ono ima pravo na državljanstvo BiH. Roditelji generalno vrše upis rođenja djeteta u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju djeteta, s tim da ima izuzetaka, posebno u romskoj zajednici. Udruženje „Vaša prava“ je procijenilo da nešto manje od 49 djece, uglavnom romske nacionalnosti, nije upisano u matične knjige rođenih. UNHCR je uz pravnu pomoć jedne domaće NVO izvršio upis djece čiji roditelji to nisu prethodno uradili.

Obrazovanje: Osnovno i srednje obrazovanje je besplatno, a obavezno samo od šeste do petnaeste godine.

Etnička i vjerska segregacija postoji u više od 50 škola u Federaciji. Iako je sistem „dvije škole pod jednim krovom“ uveden nakon sukoba od 1992. do 1995. godine kao način da se ujedine povratničke zajednice koje su nasiljem razdvojene u toku sukoba, sistem se učvrstio pod upravom vodećih političkih stranaka koja zagovara podjele i koja je opterećena predrasudama. Te stranke kontroliraju školske organe uprave putem 13 ministarstava obrazovanja u zemlji i često provode obrazovne politike bazirane na patronatu i etničkoj isključenosti. Kada se učenici, roditelji i nastavnici odupiru segregaciji, često nailaze na političku indiferentnost, ponekad i na zastrašivanje.

Djeca povratnici se u cijeloj zemlji i dalje suočavaju s preprekama u ostvarivanju prava na jezik. Već četvrtu godinu zaredom roditelji preko 500 bošnjačke djece u povratničkim zajednicama širom RS-a bojkotiraju javne škole i svoju su djecu poslali da pohađaju alternativnu nastavu koju finansira i organizira Federalno ministarstvo obrazovanja uz podršku općinskih vlasti u Kantonu Sarajevo i Islamske zajednice. Razlog za bojkot je odbijanje Ministarstva obrazovanja RS-a da odobri grupu nacionalnih predmeta (predmeti koje izučavaju bošnjačka, srpska i hrvatska djeca na jeziku svog konstitutivnog naroda) i insistiranje da zvaničan naziv jezika na kojem se djeca podučavaju u javnim školama bude „jezik bošnjačkog naroda“, a ne „bosanski jezik“, kako stoji u Ustavu BiH. U Federaciji srpska djeca nemaju pravo na jezik prema Ustavu FBiH, posebno u Kantonu 10 u kojem su nadležni organi onemogućili upotrebu srpskog jezika i udžbenika. Aktivisti ljudskih prava su primijetili da se u mnogim udžbenicima pojačavaju stereotipi o etničkim grupama u zemlji, dok je u drugim udžbenicima propuštena prilika da se ukinu stereotipi tako što se ne spominju određene etničke grupe, posebno Jevreji i Romi. Zvaničnici na državnom i entitetskom nivou generalno nisu ništa poduzeli kako bi spriječili takvu diskriminaciju.

Human Rights Watch je tvrdio da se nacionalnim kvotama u raspodjeli radnih mjesta u Federaciji i RS-u nesrazmjerno isključuju Romi i druge manjine. Kvote su bazirane na rezultatima popisa stanovništva 1991. godine, s manjkom u prebrojavanju tih manjina.

Zlostavljanje djece: Postoji problem nasilja u porodici usmjerenog protiv djece. Policija je provela istragu i podnijela krivične prijave u pojedinačnim slučajevima zlostavljanja djece. Državna Agencija za jednakost spolova je procijenila da se nasilje u porodici vrši u jednoj od pet porodice. Općinski centri za socijalni rad su nadležni da štite prava djece, ali nemaju resurse i nisu u mogućnosti obezbijediti smještaj za djecu koja su pobjegla od zlostavljanja u porodici ili za djecu koja se trebaju izmjestiti iz porodica koje ih zlostavljaju.

Brakovi sklopljeni s maloljetnom osobom i prisilni brakovi: Prema zakonu, donja granica starosti u kojoj je dozvoljeno sklapanje braka je 18 godina prema vlastitoj odluci, odnosno 16 godina uz pristanak roditelja. U nekim romskim zajednicama djevojčice ulaze u brak u dobi od 12 do 14 godina. Aktivisti i aktivistkinje dječijih prava i borbe protiv trgovine ljudima su primijetili da tužiocima nisu spremni pokretati krivične istrage i goniti slučajeve ugovorenih brakova sa maloljetnim Romkinjama. Vlasti nemaju program čiji bi konkretan cilj bio smanjenje pojave sklapanja braka sa maloljetnom osobom.

Seksualna eksploatacija djece: Zakoni FBiH, RS i Brčko Distrikta prepoznaju djelo trgovine radi seksualne eksploatacije, prisilni rad i organiziranu trgovinu ljudima. Prema državnom zakonu, za seksualno iskorištavanje djece zapriječena je kazna zatvora do 20 godina pod određenim otežavajućim okolnostima. Na entitetskom nivou se izriču kazne zatvora od 3 do 15 godina. Prema krivičnim zakonima entiteta, zloupotreba djece ili maloljetnih osoba za pornografiju predstavlja krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora od jedne do pet godina. Nadležni organi su generalno provodili ove zakone. Zakonom je zabranjen seksualni odnos sa osobom mlađom od 18 godina.

Djevojčice su bile žrtve komercijalne seksualne eksploatacije i prema izvještajima, Romkinje dobi od svega 12 godina su bile prisiljavane na sklapanje braka i služenje u domaćinstvu. Djeca su također korištena i za proizvodnju pornografije.

Međunarodne otmice djece: Zemlja je potpisnica Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine. Za informacije o zemlji vidi *Godišnji izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o otmici djece od strane jednog roditelja i odvođenju djeteta preko državne granice (Annual Report on International Parental Child Abduction)* na travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Antisemitizam

Nije bilo izvještaja o antisemitskom nasilju protiv pripadnika Jevrejske zajednice koja, prema procjenama vlasti, broji manje od 1.000 pripadnika.

Trgovina ljudima

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

Zakonima na entitetskom i državnom nivou zabranjena je diskriminacija osoba sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom. Međutim, nastavljena je diskriminacija po ovoj osnovi. Vlasti nemaju jedinstvenu zakonsku definiciju invaliditeta, što otežava mogućnost ostvarivanja beneficija osobama koje bi automatski imale pravo na beneficije, i prioritet daju podršci demobilisanim borcima.

Zakoni u oba entiteta nalažu povećanu fizičku pristupačnost objektima za osobe s invaliditetom, ali nadležne institucije rijetko primjenjuju takve zakonske odredbe. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava žalile su se da se novi javni objekti i dalje grade na način koji ne omogućava pristup osobama sa invaliditetom. U julu 2016. godine je Vlada FBiH usvojila strategiju sa prioritetima unapređenja prava osoba s invaliditetom u oblasti zdravstva, obrazovanja, pristupačnosti, profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja, socijalne zaštite, kulture i sporta. U RS-u ne postoji strategija o pravima osoba s invaliditetom.

Nevladine organizacije su se žalile da vlasti ne provode efikasno zakone i programe da bi pomogle osobama sa invaliditetom. U specijalnom izvještaju Institucije ombudsmena za ljudska prava, koji je objavljen u decembru 2016. godine, zaključeno je, međutim, da je u prošloj godini postignut značajan napredak u povećanju pristupačnosti i integraciji osoba s invaliditetom u zakonodavna tijela vlasti na državnom nivou.

Zakonom je djeci s invaliditetom omogućeno da pohađaju redovnu nastavu kada je to moguće. Škole su često isticale da nisu u stanju prihvatiti takvu djecu zbog nedostatka finansijskih sredstava i opreme. Djeca s teškoćama u razvoju pohađaju nastavu prema redovnim nastavnim planovima i programima u redovnim školama ili idu u specijalne škole. Roditelji djece s većim procentom invaliditeta primaju od vlasti finansijsku pomoć u ograničenom iznosu ili je ne primaju nikako, uprkos činjenici da mnogi od njih nisu zaposleni zbog toga što moraju o svojoj djeci voditi računa 24 sata dnevno.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Manjine se i dalje suočavaju s problemom diskriminacije u oblasti zapošljavanja i obrazovanja i u javnom i privatnom sektoru. Iako je diskriminacija zakonom zabranjena, aktivisti ljudskih prava su se često žalili na neadekvatnu primjenu zakona.

Maltretiranje i diskriminacija manjina i dalje su se dešavali širom zemlje, iako manjim intenzitetom nego u prethodnim godinama. Međureligijsko vijeće BiH je izvijestilo, naprimjer, da je u protekloj godini broj napada na vjerske objekte znatno smanjen.

Nasilje i zastrašivanje etničkih manjina je u nekim slučajevima usmjereno na vjerske simbole i objekte određene manjine. Za više informacija vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

Romi su diskriminirani prilikom pokušaja ostvarivanja prava na stambeno zbrinjavanje, prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i zapošljavanje i gotovo 99 posto Roma je nezaposleno. Znatan postotak Roma nema krov nad glavom ili u kući nema vodu i električnu energiju. Mnoge stambene

jedinice su prenatrpane i stanari nemaju dokaz o vlasništvu. Oko tri četvrtine Roma živi u otvoreno segregiranim kvartovima.

Vlasti često diskriminiraju Rome, što dovodi do njihove društvene isključenosti. Mnoge NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava su kritikovale organe za provođenje zakona i druge organe vlasti zbog velike indiferentnosti prema romskim žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima, iako većina evidentiranih žrtava trgovine ljudima u nekoliko proteklih godina pripada romskoj zajednici.

U zemlji postoji zakonski okvir za zaštitu manjina. U državnom i entitetskim parlamentima postoje vijeća za nacionalne manjine koja se redovito sastaju, ali generalno nemaju sredstava i nedostaje politički utjecaj na proces odlučivanja.

Dana 19. jula je Vijeće ministara usvojilo akcioni plan za unapređenje zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite za romsku populaciju za period 2017.-2020. za koji je predviđeno oko 24,2 miliona KM (14,8 miliona USD) iz budžeta.

Djela nasilja, diskriminacija i druge povrede ljudskih prava na osnovu spolne orijentacije i rodnog identiteta

Iako je zakonom na državnom nivou zabranjena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, vlasti to u praksi ne provode u potpunosti. Oba entiteta i Brčko Distrikt imaju zakone prema kojima su kažnjiva djela počinjena iz mržnje na osnovu roda, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta žrtve.

LGBTI osobe su često bile izlagane maltretiranju i diskriminaciji, kao i otpuštanju s posla. Lokalne nevladine organizacije koje se bave zagovaranjem su izvijestile o povećanom nivou dokumentovanog nasilja u porodici i vršnjačkog nasilja protiv LGBTI osoba u toku godine. Nevladine organizacije su izvijestile da su škole postale u većoj mjeri neprijateljske sredine u kojima su LGBTI osobe redovito žrtve maltretiranja i nasilja. U nekim slučajevima je u otkaznom pismu izričito navedeno da je seksualna orijentacija razlog prekida radnog odnosa, zbog čega je osobama čiji je radni odnos prekinut na ovaj način izuzetno teško naći novo zaposlenje. S obzirom na takve rizike, LGBTI osobe su policiji rijetko prijavljivale diskriminaciju.

Krivično gonjenje počinitelja fizičkog napada i drugih djela protiv pripadnika LGBTI zajednice se odugovlači ili je generalno neadekvatno. U prva četiri mjeseca godine Sarajevski otvoreni centar dokumentovao pet slučajeva nasilja u porodici od strane članova najbliže porodice, kao i prijetnje, ucjenjivanje, fizičke napade i prisilni zdravstveni pregled. U martu je Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu osudio homofobni govor bivšeg predsjednika Studentskog parlament iz marta 2016. godine.

Društvena stigma u vezi sa HIV-om i AIDS-om

Značajna društvena stigma i diskriminacija prilikom zapošljavanja osoba sa HIV-om/AIDS-om i dalje postoji u javnosti, kao i među zdravstvenim radnicima. Jedna NVO iz Sarajeva je izjavila da

su zaražene osobe suočene sa najvećom stigmom i diskriminacijom kada traže tretman u stomatološkoj ordinaciji.

Ostalo društveno nasilje ili diskriminacija

Društvena diskriminacija i povremena djela nasilja usmjerena protiv etničkih manjina su ponekad imala oblik napada na lokalitete koji imaju simboličan značaj za te manjine, uključujući i vjerske objekte. Prema Međureligijskom vijeću, NVO-u koje promovira međureligijski dijalog među četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska), broj napada na vjerske simbole, vjerske službenike i imovinu je u toku prvih osam mjeseci godine značajno smanjen u poređenju sa istim periodom 2016. godine.

Ohrabrivanje djela diskriminacije

U medijima i u javnom diskursu je bilo rasprostranjenih komentara kojima su pripadnici drugih etničkih zajednica prikazivani u negativnom svjetlu, posebno u vezi sa ratom od 1992. do 1995. U toku godine su Predsjednik RS-a i viši zvaničnici njegove političke partije, kao i drugi zvaničnici i lideri u RS-u, stalno poricali da su srpske snage počinile genocid u Srebrenici 1995. godine, bez obzira na presude većeg broja domaćih i međunarodnih sudova kojima je utvrđeno postojanje genocida.

Dio 7. Prava radnika

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

Zakonom o radu u Federaciji i Zakonom o radu u RS-u se radnicima u oba entiteta daje pravo da formiraju i da se priključe nezavisnim sindikatima, pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na legalan štrajk. Poslodavci u privatnom sektoru nisu uvijek poštovali ova prava. Zakonom je zabranjena protusindikalna diskriminacija, ali ne uređuje na adekvatan način primjenu zaštite. Inspekcije rada i sudovi se nisu djelotvorno bavili pritužbama uložnim protiv poslodavaca na protusindikalnu diskriminaciju. Prema zakonu, radnici koji su otpušteni s posla, kada postoje dokazi o diskriminaciji na osnovu sindikalnog aktivizma ili po drugoj osnovi, moraju biti vraćeni na posao. Entitetskim zakonima u Federaciji i RS-u je zabranjeno otpuštanje sindikalnih vođa sa posla bez prethodne saglasnosti relevantnog ministarstva rada.

U oba entiteta i u Brčko Distriktu zakonom je dato pravo na štrajk. U Federaciji su zakonom određeni preveliki zahtjevi za radnike koji žele stupiti u štrajk. Sindikati ne mogu zvanično najaviti štrajk bez prethodnog dogovora sa poslodavcem o tome koji će „neophodni“ radnici ostati na radnom mjestu. Ukoliko dogovor nije postignut, nadležni organi štrajk mogu proglasiti nelegalnim. Ovom odredbom je efektivno omogućeno poslodavcima da spriječe štrajkove. Zakonima o registraciji sindikata je dato ovlaštenje ministru pravde da prihvati ili odbije registraciju sindikata iz nejasnih razloga. Prema neformalnim procjenama, oko 40 posto radne snage nije prijavljeno i radi u neformalnom sektoru.

2015. godine je u Federaciji usvojen novi Zakon o radu. Sindikati, poslodavci i vlada su nakon toga dugo vremena pregovarali o novim kolektivnim ugovorima kojima se uređuju pitanja kao što su minimalna plaća i razne nadoknade. Pregovori su rezultirali ukidanjem brojnih neoporezivih nadoknada u javnom sektoru, koje su naslijeđene iz perioda komunizma. 2016. godine je i u RS-u donesen novi Zakon o radu. Pregovori su se i dalje vodili između sindikata, poslodavaca i vlade u cilju postizanja novih kolektivnih ugovora kojima će se urediti pitanja najniže plaće, povećanja plaća na osnovu staža i drugih beneficija, kao i neoporezivih nadoknada.

Vlasti nisu djelotvorno provodile sve pozitivne zakone. Vlasti nisu određivale sankcije poslodavcima koji su spriječili radnike da se sindikalno organiziraju. Inspekcijski nadzor vezan za radnička prava je ograničen. Povrede radničkih prava su i dalje nizak prioritet za inspektore pri ministarstvima; javni dužnosnici su umjesto toga fokusirani na povećanje javnih prihoda poduzimanjem energičnih mjera protiv neprijavljenih radnika i poslodavaca koji ne plaćaju poreze. Neki sindikati su izvijestili da su poslodavci prijetili radnicima otkazom ako se priključe sindikatu i u nekoliko slučajeva su otpustili sindikalne vođe zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Kazne propisane entitetskim zakonima su novčane kazne koje nisu dovoljne za odvratanje od povreda. Sudski postupci trpe zbog dugih odgađanja i ulaganja žalbi.

Vlasti i poslodavci generalno poštivaju slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje. Vlasti i udruženja poslodavaca i radnika u oba entiteta pregovarali su o općim kolektivnim ugovorima kojima se uspostavljaju uvjeti rada, posebno uvjeti rada kod privatnih poslodavaca. Nije potvrđeno da svi poslodavci prihvatili postignute sporazume. Predstavnici sindikata su tvrdili da je protusindikalna diskriminacija široko rasprostranjena u svim dijelovima zemlje.

b. Zabrana prisilnog ili obaveznog rada

Zakonom na državnom nivou, u RS-u i Brčko Distriktu je zabranjen prisilni i obavezan rad. Zakonima u Federaciji, međutim, nisu kriminalizirane sve aktivnosti prisilnog rada. Vlasti nisu djelotvorno provele te zakone, s tim da postoji mali broj potvrđenih dokaza o prisilnom radu u zemlji. Zatvorske kazne se kreću od tri do deset godina i generalno su bile dovoljne da bi odvratile od povreda zakona ubuduće, ali resursi, inspekcijski nadzor i pravna sredstva nisu adekvatni.

Postupak protiv 13 državljana BiH zbog trgovine 672 žrtve u Azerbajdžan radi prisilnog rada 2015. godine nastavljen je pred Sudom BiH. Prema izvještajima, fizičke osobe i organizirane kriminalne grupe su trgovale muškarcima, ženama i djecom radi prosjačenja i prisilnog rada (vidi Dio 7.c.).

Također vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana rada djece i minimalna starosna dob kao uvjet za uspostavljanje radnopravnog odnosa

Minimalna dob djece potrebna za zasnivanje radnog odnosa u oba entiteta je 15 godina; maloljetne osobe dobi od 15 do 18 godina moraju dostaviti valjano zdravstveno uvjerenje da bi stupile u radni odnos. U RS-u i Brčko Distriktu na snazi su zakoni prema kojima je kažnjivo sklapanje radnog

odnosa sa osobama mlađim od 15 godina. Zakonima o radu u Federaciji, RS-u i Brčko Distriktu zabranjeno je maloljetnicima dobi od 15 do 18 godina da rade noću i da obavljaju opasne poslove, iako se ni na jednom nivou u zemlji prisilno prosjačenje ne smatra opasnim radom, a Zakonu o radu Federacije nije definiran opasan rad. Entitetske vlasti su nadležne za provođenje zakona kojima se regulira rad djece i oba entiteta i Brčko Distrikt su ih u praksi provodili. Dječaci i djevojčice su prisiljavani na prosjačenje i služenje u domaćinstvu protiv njihove volje u prisilnim brakovima. Ponekad je prisilno prosjačenje bilo povezano s drugim oblicima trgovine ljudima. U slučaju romske djece, članovi porodica ili organizirane kriminalne grupe su bile odgovorne i za prisiljavanje djevojčica i dječaka na prosjačenje i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima. Nekoliko najtežih oblika dječijeg rada u zemlji se odnosi na korištenje djece za nezakonite aktivnosti, komercijalnu seksualnu eksploataciju djece i korištenje djece za proizvodnju pornografije (vidi Dio 6. Djeca).

U toku godine vlasti nisu primile izvještaje o radnom angažmanu djece. Ni u jednom entitetu ne postoje inspektori zaduženi samo za inspekcijski nadzor nad radom djece; nadležni organi su u sklopu redovnih inspekcija rada istraživali povrede zakona kojima se regulira rad djece. Inspektori rada koji su obučeni da prepoznaju rad djece vjeruju da nisu otkrili takve slučajeve zbog visoke stope nezaposlenosti koja u BiH iznosi 40 posto. Obje entitetske inspekcije rada su izvijestile da nisu pronašle povrede zakona kojima se regulira rad djece, iako nisu vršile inspekcijski nadzor na porodičnim gazdinstvima na kojima su djeca radno angažirana. Vlasti nisu prikupljale podatke o radu djece zato što nije bilo prijavljenih slučajeva. Opća percepcija među zvaničnicima i u civilnom društvu je da se eksploatacija rada djece rijetko dešava. Zakonom u RS-u propisane su novčane kazne za radno angažiranje djece mlađe od 16 godina, ali bez preciziranja visine kazne. Kazne su obično bile dovoljne da spriječe nove povrede zakona.

U toku 2016. godine su nevladine organizacije koje vode dnevne centre u Banja Luci, Tuzli, Mostaru, Bijeljini, Bihaću i Sarajevu, u saradnji sa državnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima, pružile usluge djeci u stanju rizika, od kojih su mnoga bila prisiljena na ulično prosjačenje.

Također vidi i Nalaze američkog Ministarstva rada o najtežim oblicima rada djece (*Findings on the Worst Forms of Child Labor*) na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u odnosu na zaposlenje i zanimanje

Zakonima o radu i drugim propisima koji se odnose na zaposlenje ili zanimanje zabranjena je diskriminacija na osnovu rase, spola, roda, invaliditeta, jezika, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa ili statusa u vezi s nekom drugom prenosivom bolešću, društvenog statusa, vjere i nacionalnog porijekla. Vlasti su generalno djelotvorno provodile te zakone i propise.

Diskriminacija pri zapošljavanju i u vezi sa zanimanjem je vršena na osnovu rase, roda, invaliditeta, jezika, etničke pripadnosti, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa i društvenog statusa (vidi Dio 6.).

e. Prihvatljivi uvjeti rada

Minimalna mjesečna plaća u Federaciji je ispod zvaničnog nivoa prihodovnog siromaštva. U RS-u minimalna mjesečna plaća je također ispod zvaničnog nivoa prihodovnog siromaštva. Za Brčko Distrikt se ne izračunava minimalna plaća i ne postoji zaseban penzioni fond, te poslodavci koriste minimalni iznos plaće onog entiteta u čiji se penzioni fond, prema odabiru radnika, uplaćuju doprinosi.

Zakonom određena radna sedmica u oba entiteta i u Brčko Distriktu iznosi 40 sati, iako sezonski radnici ponekad rade i do 60 sati sedmično. Prekovremeni rad je zakonom ograničen na 10 sati sedmično u oba entiteta. U RS-u radnik može izuzetno i dobrovoljno raditi još 10 sati. U Federaciji nema odredbi kojima bi se regulirao iznos naknade za prekovremeni rad, dok se prema zakonu u RS-u prekovremeni rad plaća u iznosu od 30 posto od plaće. Prema zakonima u oba entiteta, minimalan odmor u toku radnog dana traje 30 minuta.

Poslodavci u oba entiteta i u Brčko Distriktu moraju radnicima dozvoliti minimalno devet dana plaćenog odsustva u toku godine. Radnici sami biraju praznike koje poštuju, ovisno o nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti. Entitetskim zakonima o radu je zabranjen prekomjeran obavezan prekovremeni rad. Entiteti i Brčko Distrikt preduzimaju nedovoljne mjere da bi osigurali primjenu zakonskih odredbi o broju radnih sati, dnevnom, sedmičnom i godišnjem odmoru.

Tržišni inspektorat Federacije BiH, Inspektorat Republike Srpske i Inspektorat Brčko Distrikta su nadležni za nadzor nad provođenjem zakona o radu u formalnoj ekonomiji. Nadležni organi u oba entiteta i u Brčko Distriktu nisu adekvatno provodili propise o radu. Kazne za povrede zakonskih odredbi o naknadi za rad i sigurnosti na radu su generalno bile dovoljne da odvrate od počinjenja novih povreda.

Federacija i RS su uspostavile obavezne standarde za zdravlje i sigurnost na radu, posebno u industrijskim sektorima u kojima su radni uvjeti opasni. Radnička prava važe za sve zvanične (tj. prijavljene) radnike, uključujući i radnike migrante i privremene radnike.

Vlasti u oba entiteta su tek u ograničenoj mjeri nastojale poboljšati uvjete zaštite zdravlja i sigurnosti u rudnicima uglja u vlasništvu vlade; takva nastojanja nisu bila dovoljna za sigurnost i bezbjednost radnika. Radnici u određenim industrijskim granama često rade pod opasnim uvjetima, posebno oni u metaloprerađivačkim pogonima, čeličanama i rudnicima uglja. U nesreći izazvanoj urušavanjem rudnika uglja Zenica u januaru su dva rudara povrijeđena. Nema zvanične socijalne zaštite za radnike u neformalnom sektoru.

Radnici se nisu mogli izvući iz situacija koje su dovodile u opasnost njihovo zdravlje ili sigurnost, a da ne ugroze svoj radnopravni status. Vlasti zaposlenima nisu pružile nikakvu zaštitu u takvoj situaciji.